

Міжнародне співробітництво України в питаннях забезпечення харчування військовослужбовців в польових умовах сучасної війни

International cooperation of Ukraine in matters of providing food for servicemen in the field conditions of modern war

Тетяна Столярова^A

Corresponding author: к.тех.н., доцент, доцент кафедри продовольчого та речового забезпечення, e-mail: stoliartatiana96@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6793-1879

Дар'я Пугачова^A

викладач кафедри продовольчого та речового забезпечення, e-mail: puhachovadaria@gmail.com, ORCID: 0009-0000-6372-3896

Валерій Прокопенко^A

викладач кафедри продовольчого та речового забезпечення, e-mail: prokopenkoirina44@gmail.com, ORCID: 0009-0008-6646-0495

Tetiana Stoliarova^A

Corresponding author: Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department, e-mail: stoliartatiana96@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6793-1879

Daria Puhachova^A

Lecturer of the Department, e-mail: puhachovadaria@gmail.com, ORCID: 0009-0000-6372-3896

Valerii Prokopenko^A

Lecturer of the Department, e-mail: prokopenkoirina44@gmail.com, ORCID: 0009-0008-6646-0495

^A Військова академія, м. Одеса, Україна

^A Military Academy, Odesa, Ukraine

Received: July 24, 2024 | Revised: August 17, 2024 | Accepted: August 31, 2024

DOI: 10.33445/sds.2024.14.4.3

Мета роботи: спрямована на аналіз та оцінку ролі міжнародного співробітництва та волонтерської допомоги в забезпеченні харчування військовослужбовців в умовах польових операцій під час сучасних конфліктів.

Метод: аналітичний метод.

Результати дослідження міжнародне співробітництво та волонтерська допомога відіграють важливу роль у забезпеченні необхідними продуктами харчування військових в умовах активних бойових дій.

Теоретична цінність дослідження: допомагає розкрити теоретичні засади та практичний досвід з міжнародного співробітництва в галузі забезпечення харчування військовослужбовців у складних воєнних умовах.

Практична цінність дослідження: можуть бути корисними для владних структур, військових командувань та волонтерських організацій у плануванні та організації харчування під час військових операцій.

Цінність дослідження: має важливе значення для розуміння ролі гуманітарних організацій та міжнародних партнерів у забезпеченні необхідними ресурсами військових під час конфліктів.

Обмеження дослідження / Майбутні дослідження: Обмеженням є обмежена доступність деяких даних та неоднаковість умов співробітництва між різними країнами. Майбутні дослідження можуть бути спрямовані на більш глибоке дослідження механізмів співробітництва та вдосконалення практичних аспектів організації гуманітарної допомоги.

Тип статті: Оглядова стаття.

Purpose: is aimed at the analysis and evaluation of the role of international cooperation and volunteer assistance in providing food for military personnel in the conditions of field operations during modern conflicts.

Method: an analytical method.

Findings: international cooperation and volunteer assistance play an important role in providing the military with the necessary food products in the conditions of active hostilities.

Theoretical implications: helps to reveal the theoretical principles and practical experience of international cooperation in the field of providing food for servicemen in difficult military conditions.

Practical implications: The obtained results can be useful for government structures, military commands and volunteer organizations in planning and organizing food during military operations.

Value: The research is important for understanding the role of humanitarian organizations and international partners in providing necessary resources to the military during conflicts.

Research limitations / Future research: The limitation is the limited availability of some data and the uneven conditions of cooperation between different countries. Future research can be directed to a more in-depth study of the mechanisms of cooperation and improvement of practical aspects of the organization of humanitarian aid.

Papertype: Review article.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, волонтерська допомога, харчування військовослужбовців, польові умови, гуманітарна допомога.

Key words: international cooperation, volunteer aid, food for servicemen, field conditions, humanitarian aid.

Вступ

Здатність Збройних Сил України до проведення успішних бойових операцій значно залежить від рівня працездатності, фізичної та психоемоційної витривалості, тривалої концентрації уваги військовослужбовців, функціональних резервів їх організму, що визначається, серед інших аспектів, якістю харчування. У умовах активної агресії проти нашої держави надзвичайно важливим стає забезпечення військовослужбовців безпечним та високоякісним харчуванням.

Харчовий раціон або пайок військовослужбовця має забезпечувати організм енергетичними матеріалами, поживними та іншими біологічно активними речовинами, необхідними для нормального функціонування всіх органів і систем організму. Крім того, вони необхідні для покращення адаптаційних механізмів в умовах стресових ситуацій та негативних чинників навколишнього середовища.

Теоретичні основи дослідження

У більшості країн комплектування армійських пайків відбувається відповідно до національних стандартів з урахуванням специфіки військової служби, рівня технічного оснащення військових частин і засобів озброєння, а також принципів проведення бойових операцій. Це відображається як у складі пайків, так і в організації харчування військовослужбовців загалом. Норми забезпечення та склад раціонів у збройних силах іноземних країн є стабільними, проте постійно вдосконалюються шляхом включення нових продуктів, змін у фасуванні та упаковці раціонів (Депутат, & Гуліч, 2019; Депутат, & Жалдак, 2022).

В Україні вимоги до раціону харчування військовослужбовців регламентуються Законом України “Про Збройні Сили України” від 06.12.1991 № 1934-XII., постановою Кабінету Міністрів України № 426 “Про норми харчування військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань” від 29 березня 2002 р., постановою Кабінету Міністрів України № 172 “Про внесення змін до норм харчування військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань” від 16 лютого 2024 р. (Кабінет Міністрів України, 2002; Кабінет Міністрів України, 2024).

Харчування військовослужбовців повинно відповідати вимогам санітарних та гігієнічних норм, а також стандартам якості та калорійності продуктів харчування. Відповідно до законодавства та нормативних документів, що регулюють питання харчування у Збройних Силах України, військовослужбовці мають право на щоденне безкоштовне харчування, яке забезпечується Міністерством оборони України (Верховна Рада України, 1991).

Питаннями харчування військовослужбовців в польових умовах та в умовах бойових дій займалися такі дослідники, як Ю. В. Бураков, О. В. Горішна, М. П. Гуліч, Ю. М. Депутат, А. Ю. Жалдак, О. М. Іванько, Н. О. Крупка, У. Б. Лотоцька-Дудик, О. Д. Петренко, А. В. Посохова В. Л. Савицький, О. В. Турчак, В. В. Чорна та ін.

Сьогодні існує кілька напрямів у дослідженнях проблеми забезпечення харчування військовослужбовців в польових умовах. До таких напрямів відноситься загальний історичний аналіз харчування, аналіз реалій та необхідність подальших змін у харчуванні військовослужбовців, огляд технологічних інновацій у військовому харчуванні, специфіка харчування в спеціальних військових підрозділах, ефективність харчування під час воєнних дій, управління харчуванням в кризових умовах, оптимізація харчування з метою підвищення бойової готовності. Особливе місце в цьому контексті займає роль зарубіжних урядів, міжнародних організацій та волонтерів. Допомога таких суб'єктів стає величезним внеском у боєздатність ЗСУ та збереження життя і здоров'я військовослужбовців. Відповідно, актуальними у роботі стають такі дослідницькі питання:

- Актуальний стан забезпечення харчування військовослужбовців в умовах сучасної війни.

- Роль міжнародного співробітництва у забезпеченні харчування в ЗСУ.
- Волонтерська допомога військовослужбовцям в умовах російської агресії.

Постановка проблеми

Дослідницька робота має на меті здійснити огляд сучасного стану забезпечення харчування в ЗСУ, а також здійснити аналіз внеску зарубіжних урядів, міжнародних організацій та волонтерів в це питання.

Методологія дослідження.

В роботі використані такі методи дослідження:

- аналіз літературних джерел: наукові статті, монографії, збірники матеріалів конференцій, публіцистичні тексти, веб-сайти тощо;
- систематизація та узагальнення інформації: класифікація, типізація, порівняльний аналіз, угруповання даних тощо;
- вивчення досвіду інших країн: порівняльний аналіз систем забезпечення харчування військовослужбовців в польових умовах в різних країнах світу.

Результати та обговорення

З ініціативи, що виникла з перших днів повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, розроблено мобільну систему харчування для військовослужбовців. Особливий акцент зроблено на впровадженні нового підходу до нормування харчування, спрямованого на створення раціонів, що забезпечують максимальну готовність до вживання. У процесі впровадження цієї системи був узятий до уваги досвід організації харчування миротворчих місій, зокрема армій країн НАТО, що використовують різноманітні продукти для формування раціону харчування та відновлення енерговитрат військовослужбовців (Лотоцька-Дудик, Крупка, & Брейдак, 2023; Чорна, Крупка, & Лотоцька-Дудик, 2023).

Як результат, якість харчування значно покращилась, проте потребує постійного вдосконалення для забезпечення здоров'я та боєздатності в умовах бойових дій.

Перед виконанням будь-якої операції або місії кожного військовослужбовця необхідно забезпечити належне харчування, враховуючи інфраструктурні, дислокаційні умови, тривалість місії, метеорологічні умови тощо. У випадку неможливості забезпечення повноцінним гарячим харчуванням у польових умовах використовується загальновійськовий сухий пайок (Норма № 10) або більш збалансований і адаптований до умов виконання бойових завдань (Норма № 15) (Лотоцька-Дудик, Крупка, & Чорна, 2023).

У 2018 році введено в дію ТУ У 10.8–00034022–201:2018 “Раціони добового польового набору продуктів – ДПНП-Р”, якими передбачено сніданок, обід і вечеря, визначених Нормою № 15 (табл. 1). Раціони ДПНП-Р виготовляються шляхом комплектування та пакування фасованих у спожитковій тару продуктів харчування та непродовольчих товарів. Усього передбачено 14 різновидів добового польового набору продуктів (Гойко, І. Порівняння раціонів харчування військовослужбовців у різних країнах світу).

Таблиця 1 – Типова комплектація раціонів ДПНП-Р

№ з/п	Найменування комплектувальних складових	Раціон сніданку	Раціон обіду	Раціон вечері	Всього, шт./г
1.	Галети з борошна пшеничного, пачка/г	1 / 50	1 / 50	1 / 50	3 / 150
2.	Сухарі з борошна пшеничного або житнього, пачка/г	-	1 / 50	1 / 50	2 / 100
3.	Готова до вживання перша страва,	-	1 / 500	-	1 / 500

Вид заходу	Суб'єкти та напрями допомоги	Зміст співпраці
Гуманітарна допомога від ООН та інших міжнародних організацій	Всесвітня продовольча програма (WFP)	Організація забезпечує харчові набори для військових та цивільного населення в зонах конфліктів. Наприклад, в Україні під час конфлікту на сході країни WFP надавав продуктові набори та допомагав із розподілом їжі.
	Червоний Хрест	Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ) надає продовольчу допомогу, а також підтримує польові кухні та інші ініціативи для забезпечення харчування військових.
Двосторонні угоди та співпраця	Польща та Україна	Польща регулярно надає гуманітарну допомогу Україні, включаючи продукти харчування та спеціалізовані військові раціони.
	Канада та Україна	Канада забезпечує Україну не лише військовою технікою, але й харчовими наборами для військових, а також організовує навчальні програми з управління логістикою та харчуванням.
Ініціативи волонтерських організацій	Global Empowerment Mission (GEM)	Ця організація надає гуманітарну допомогу, включаючи продовольчі набори для військових та цивільних у зонах конфліктів. Вони співпрацюють з місцевими волонтерами та міжнародними партнерами.
	Save Ukraine Now	Організація залучає міжнародні ресурси для забезпечення українських військових продуктами харчування та іншими необхідними речами.
Інноваційні програми та проекти	Міжнародна співпраця в наукових дослідженнях	Українські науковці співпрацюють з іноземними колегами у розробці нових видів військових раціонів, які мають кращі поживні властивості та довший термін зберігання.
	Спільні проекти з ЄС	Європейський Союз фінансує проекти, пов'язані із забезпеченням харчування для українських військових, включаючи дослідження та розробку нових технологій зберігання та приготування їжі.

Джерело: <впорядковано автором>

Ці приклади демонструють важливість міжнародного співробітництва у забезпеченні харчування військовослужбовців, що значно підвищує ефективність військових операцій та підтримує моральний дух військових.

Величезний внесок у забезпечення харчування військ України здійснили волонтери та волонтерські об'єднання. Волонтерські організації та окремі волонтери відіграють важливу роль, доставляючи продукти безпосередньо на передову. Вони допомагають компенсувати недоліки офіційного постачання, збираючи продукти від різних донорів, включаючи фермерів, бізнесменів та простих громадян. Харчі сортуються та пакуються у спеціальні пакунки для доставки на фронт.

Приготування їжі відбувається в мобільних кухнях або в домашніх умовах, а волонтери організовують логістичні маршрути для швидкої та безпечної доставки готових страв військовослужбовцям. Велика увага приділяється якості та різноманітності раціонів, враховуючи потреби та вподобання військових. Волонтери дбають про калорійність та поживність харчів, щоб забезпечити солдатам необхідну енергію та підтримувати їх здоров'я.

Волонтери стикаються з багатьма викликами, такими як небезпека при доставці, недостатність ресурсів та потреба у постійній підтримці. Незважаючи на труднощі, вони продовжують свою роботу завдяки підтримці суспільства та міжнародних партнерів. Стаття підкреслює важливість волонтерського руху у забезпеченні харчуванням українських військових і необхідність постійної підтримки та вдосконалення цих ініціатив.

Яскравими прикладами волонтерських ініціатив є діяльність таких організацій: “Кухарська сотня Приірпіння”, “Польова кухня Б – 50”, ініціативи ресторатора Дмитра Борисова та бренд рослинної їжі The Loopсі (Куницький, О. Їжа на фронт: як українських воїнів годують волонтери).

“Кухарська сотня Приірпіння” – це об’єднання волонтерів, які з 2014 року готують сухі борщі, супи, сніданки та енергетичні батончики. Вони сушать овочі вдома та фасують їх для відправки на фронт через знайомих військових. Наразі організація фасує близько 200 наборів харчування щотижня.

“Польова кухня Б – 50” – благодійний фонд у Києві, який готує їжу у наметовому містечку. Волонтери готують каші, супи та сухпайки, а також збирають і передають військовим ліки, одяг та засоби гігієни. Фонд працює з кількома сотнями волонтерів і щодня забезпечує їжею військових та малозабезпечених мешканців Києва.

Ресторатор Дмитро Борисов організував готування їжі для українських воїнів. Його ресторани готують вакуумовані обіди тривалого зберігання та відправляють їх на передову, що також є емоційною підтримкою для військових.

Бренд рослинної їжі The Loopсі готує консервоване соєве м’ясо для військових-веганів. Волонтери виготовляють близько 5000 партій “тушонок” на місяць, що потребує значних ресурсів та часу.

Ці приклади демонструють важливість волонтерських ініціатив у забезпеченні харчуванням українських військовослужбовців в умовах війни.

Висновки

Отже, забезпечення харчування військовослужбовців в польових умовах сучасної війни відбувається в кількох напрямках: оптимізація забезпечення на державному рівні, допомога зарубіжних партнерів, участь волонтерських організацій.

На державному рівні Україна впроваджує нові стандарти харчування, враховуючи досвід армій країн НАТО, що сприяє поліпшенню якості раціонів та їх відповідності потребам військовослужбовців у бойових умовах. Держава також працює над оптимізацією логістики та забезпеченням безперебійного постачання продовольства на передову.

Допомога зарубіжних партнерів, включаючи країни НАТО та інші міжнародні організації, є ключовим аспектом у підтримці харчування українських військових. Партнери надають як матеріальну підтримку у вигляді продуктів харчування, так і технологічну допомогу для впровадження ефективних систем харчування в польових умовах.

Волонтерські організації відіграють важливу роль у забезпеченні харчуванням військових, особливо в екстрених ситуаціях та при нестачі державних ресурсів. Ініціативи таких організацій, як “Кухарська сотня Приірпіння”, “Польова кухня Б – 50”, а також окремих осіб, як ресторатор Дмитро Борисов, значно сприяють різноманітності та якості харчування на фронті. Волонтери забезпечують не лише продуктами та готовими стравами, але й емоційною підтримкою, що є надзвичайно важливим для бойового духу військовослужбовців.

Таким чином, успішне забезпечення харчування військовослужбовців у польових умовах є результатом комплексного підходу, що включає державну стратегію, міжнародну підтримку та активну участь волонтерського руху. Це сприяє збереженню здоров’я та підвищенню боєдатності українських військових у складних умовах сучасної війни.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

Список використаних джерел

- Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> [дата звернення: 15.07.2024].
- Про норми харчування військовослужбовців Збройних Сил, інших військових формувань та осіб рядового і начальницького складу: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/426-2002-%D0%BF> [дата звернення: 16.07.2024].
- Про внесення змін до норм харчування військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань: Постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2024 р. № 172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-2024-%D0%BF#Text> [дата звернення: 15.07.2024].
- Гуліч, М. П., Петренко, О. Д., Любарська, Л. С., & Депутат, Ю. М. (2020). Харчування солдатів у бойових умовах: еволюція від Запорізької січі до сьогодення. *Медичні перспективи*, 25 (1), 221–229.
- Депутат, Ю. М., & Гуліч, М. П. (2019). Харчування військовослужбовців Збройних Сил України у зоні проведення операції Об'єднаних сил: реалії та необхідність подальших змін. *Environment & Health*, (1), 23–28. <https://doi.org/10.32402/dovkil2019.01.023>.
- Депутат, Ю. М., & Жалдак, А. Ю. (2022). Оцінка харчування військовослужбовців сил спеціальних операцій Збройних Сил України. *Актуальні проблеми профілактичної медицини*, № 23, 45–53.
- Лотоцька-Дудик, У. Б., Крупка, Н. О., & Чорна, В. В. (2023). Сучасний стан та організація харчування військовослужбовців Збройних Сил України в умовах російської агресії проти України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Медицина»*, 1 (67), 89–94. <https://doi.org/10.32782/2415-8127.2023.67.16>.
- Лотоцька-Дудик, У. Б., Крупка, Н. О., Брейдак, О. А., та ін. (2023). *Харчування військовослужбовців: навчальний посібник*. Львів-Вінниця. 76 с.
- Савицький, В. Л., Депутат, Ю. М., Іванько, О. М., & Горішна, О. В. (2020). Досвід застосування індивідуальних раціонів харчування військовослужбовців: реалії та перспективи. *Сучасні аспекти військової медицини: збірник наукових праць*, 27 (2), 76–84. <https://doi.org/10.32751/2310-4910-2020-27-29>.
- Турчак, О. В., Бураков, Ю. В., & Посохова, А. В. (2023). Правове підґрунтя міжнародного військового співробітництва Збройних Сил України під час російсько-української війни (2014–2023). *Аналітично-порівняльне правознавство*. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.78> [дата звернення: 15.07.2024].
- Чорна, В. В., Крупка, Н. О., & Лотоцька-Дудик, У. Б. (2023). Сучасні вимоги до нутрієнтного складу харчування та стану продовольчого забезпечення військовослужбовців Збройних сил України. *Вісник Вінницького національного медичного університету*, 27 (2), 313-318. [https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2023-27\(2\)-23](https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2023-27(2)-23).
- Чорна, В. В., Лотоцька-Дудик, У. Б., Подолян, В. М., Івашкевич, Є. М., & Томашевський, А. В. (2023). Вимоги до новітніх індивідуальних раціонів харчування військовослужбовців ЗС

- України та країн НАТО. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 1 (4), 83-93. [https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.1\(4\)-083](https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.1(4)-083).
- Виноградова, В. (н. д.). Харчування за стандартами НАТО: як зміниться раціон військових з липня. *АрміяInform*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-2024-%D0%BF#Text> [дата звернення: 17.07.2024].
- Гойко, І. (н. д.). Порівняння раціонів харчування військовослужбовців у різних країнах світу. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cc63e146-16b4-4082-aead-92044a453509/content> [дата звернення: 16.07.2024].
- Куницький, О. (н. д.). Їжа на фронт: як українських воїнів годують волонтери. URL: <https://www.dw.com/uk/iza-na-front-ak-ukrainskih-voiviv-goduut-volonter/a-62938294> [дата звернення: 17.07.2024].
- Forys-Donahue, K. L., Brooks, R. D., & Beymer, M. R. (2020). The association between nutrition and behavioural health in a US Army population. *Public Health Nutrition*, 23 (17), 3059–3066. <https://doi.org/10.1017/S1368980020001238>.

References

- On the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine from December 6, 1991, No. 1934-XII. Available from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> [Accessed date 15.07.2024].
- On the norms of nutrition of servicemen of the Armed Forces, other military formations and persons of the rank and file and commanding staff: Resolution Cabinet of Ministers of Ukraine of March 29, 2002 No. 426. Available from : <https://zakon.rada.gov.ua/go/426-2002-%D0%BF> [Accessed date 16.07.2024].
- On amendments to the norms of nutrition of servicemen of the Armed Forces and other military formations: Resolution Cabinet of Ministers of Ukraine of February 16, 2024 No. 172. Available from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-2024-%D0%BF#Text> [Accessed date 15.07.2024].
- Hulich, M. P., Petrenko, O. D., Liubarska, L. S., & Deputat, Y. M. (2020). Kharchuvannia soldativ u boiovykh umovakh: evoliutsiia vid Zaporizkoi sichi do sohodennia. *Medychni perspektyvy*, 25 (1), 221-229.
- Deputat, Y. M., & Hulich, M. P. (2019). Nutrition of Armed Forces personnel in the area of Joint Forces Operation: Realities and the necessity for further changes. *Environment & Health*, (1), 23–28. <https://doi.org/10.32402/dovkil2019.01.023>.
- Deputat, Y. M., & Zhaldak, A. Y. (2022). Assessment of nutrition for special operations forces personnel of the Armed Forces of Ukraine. *Actual Problems of Preventive Medicine*, (23), 45-53.
- Lototska-Dudyk, U. B., Krupka, N. O., & Breidak, O. A. et al. (2023). *Kharchuvannia viiskovosluzhbovtiv: navchalnyi posibnyk*. Lviv-Vinnytsia.
- Lototska-Dudyk, U. B., Krupka, N. O., & Chorna, V. V. (2023). Suchasnyi stan ta orhanizatsiia kharchuvannia viiskovosluzhbovtiv Zbroinykh Syl Ukrainy v umovakh rosiiskoi ahresii proty Ukrainy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii «Medytsyna»*, (1) (67), 89-94. <https://doi.org/10.32782/2415-8127.2023.67.16>.
- Savytskyi, V. L., Deputat, Y. M., Ivanenko, O. M., & Horishna, O. V. (2020). Experience of individual ration implementation for military personnel: Realities and prospects. *Modern Aspects of Military Medicine: Collection of Scientific Papers*, 27 (2), 76-84. <https://doi.org/10.32751/2310-4910-2020-27-29>.
- Turchak, O. V., Burakov, Y. V., & Posokhova, A. V. (2023). Pravove pidhruntia mizhnarodnoho viiskovoho spivrobotnytstva Zbroinykh Syl Ukrainy pid chas rosiisko-ukrainskoi viiny (2014-2023). *Elektronne naukove vydannia «Analychno-porivnialne pravoznavstvo»*. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.78> [Accessed date 15.07.2024].

- Chorna, V. V., Krupka, N. O., & Lototska-Dudyk, U. B. (2023). Suchasni vymohy do nutriientnoho skladu kharchuvannia ta stanu prodovolchoho zabezpechennia viiskovosluzhbovtziv Zbroinykh Syl Ukrainy. *Visnyk Vinnytskoho natsionalnoho medychnoho universytetu*, 27 (2), 313-318. [https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2023-27\(2\)-23](https://doi.org/10.31393/reports-vnmedical-2023-27(2)-23).
- Chorna, V. V., Lototska-Dudyk, U. B., Podolian, V. M., Ivashkevych, Y. M., & Tomashevskiy, A. V. (2023). Vymohy do novitnikh indyvidualnykh racioniv kharchuvannia viiskovosluzhbovciv ZS Ukrainy ta krain NATO. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 1 (4), 83-93. [https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.1\(4\)-083](https://doi.org/10.46847/ujmm.2023.1(4)-083).
- Hoiko, I. (n. d.). Porivniannia racioniv kharchuvannia viiskovosluzhbovtziv u riznykh krainakh svitu. Available from : <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cc63e146-16b4-4082-aead-92044a453509/content> [Accessed date 17.07.2024].
- Kunyskyi, O. (n. d.). lizha na front: yak ukrainskykh voyniv hoduiut volonteru. Available from : <https://www.dw.com/uk/iza-na-front-ak-ukrainskih-voyniv-goduut-volonteru/a-62938294> [Accessed date 16.07.2024].
- Vynogradova, V. (2024). Kharchuvannia za standartamy NATO: yak zminytsia racion viiskovykh z lypnia. *ArmiiaInform*. Available from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-2024-%D0%BF#Text> [Accessed date 17.07.2024].
- Forys-Donahue, K. L., Brooks, R. D., & Beymer, M. R. (2020). The association between nutrition and behavioral health in a US Army population. *Public Health Nutrition*, 23 (17), 3059-3066. <https://doi.org/10.1017/S1368980020001238>.